

VI. Mens en roofvogels

1. Roofvogels en Jacht

Kees Verweij

Oorspronkelijk konden roofvogels temidden van jagers een betrekkelijk ongestoord leven leiden. Bij enkele soorten zoals bijvoorbeeld de Havik en de Slechtvalk werden exemplaren gevangen om ze geschikt te maken voor de valkenjacht. Roofvogels werden zelfs tot de "Edele vogelen" gerekend.

Vooraf sedert de laatste eeuw, toen het "jagen met de vogel" wat meer in onbruik geraakte en het aantal jagers sterk toenam, begon men zich meer te bekommeren om het vraagstuk van de schadelijkheid van de roofvogels voor de wildstand en werden alle vogels met kromme snavels en scherpe klauwen te vuur en te zwaard en met alle mogelijke andere middelen vervolgd.

Hoewel het hoogtepunt van de roofvogelvervolging in de vorige eeuw en de tegenwoordige eeuw lag, wordt toch ook in oudere werken gewezen op de schadelijkheid van sommige soorten voor de wildstand. Zo worden in het "Jacht-Bedryff", een handschrift uit 1632, dat waarschijnlijk is opgesteld door de houtvester Cornelis Jacobsz. van Heenvliet, een verwijzing gegeven naar de zogenaamde "Scherpvogelen", roofvogels, die zeker niet als "Edele Vogelen" bekend stonden. Het ging hierbij om de Bruine Kiekendief. Van deze vogel werd het volgende gemeld: "Vernielen veel kleijn gebeent gevogelt, en zijn seer schadelijck onder de hoenderen, jae sullen selfs een oude hen weghnemen, een Lampreij, jae eenen jongen haes". Torenavalken of "Sweemers" genaamd doen het niet veel beter getuige de volgende passage: "Asen haer bijde hitte van 't Fenijn (vliegende kevers) inde locht, eeten ook vincken, jonge leeuwercken ende ander kleijn gevogelt, doch meest veltmuijsen, zijn Fenijnich, ruijgh onder de pooten en een leelijck gedrocht". Over arenden, waartoe hij ook enkele wat grotere soorten roofvogels rekende, schreef hij: "Doen groot quaet inde duijnen en daerom is de duijnmaijers geoorloft die te schieten".

Over de jacht op of met roofvogels zijn voor 1500 nauwelijks gedetailleerde gegevens bekend. Na deze periode is er een groot aantal verordeningen en plakaten op de jacht verzameld door Paulus Merula in zijn boek "Placaten ende Ordonnancien op 't stuck vande Wildernissen" (1605). Een belangrijke plaats wordt ingeruimd voor de valkerij met nauwkeurige beschrijvingen van het vangen, houden en trainen van roofvogels voor de valkerij. Hoewel niet direct plaatsen worden genoemd waar de valkerij wordt bedreven, mag uit aangehechte verordeningen, die o.a. op de Bollenstreek van toepassing waren, blijken, dat stellig ook in onze omgeving de valkerij werd beoefend. De jacht was uiteraard slechts voorbehouden aan jachtgerechtig-

den. Strenge straffen werden toegepast op overtreders, die enigerlei vorm van jacht uitoefenden in de destijds nog uitgestrekte duingebieden in onze omgeving. Tegen het einde van de 16e eeuw gold het verbod "oock met Havicken ofte andere Vogel-ten te vlieden, anders als hier naer toegelaten wordt, op peyne van te verbeuren telcke reysse thien Ponden, ende daerenboven voor voor elcken ghevanghen Haes twintich Ponden, ende voor elcke ghevangen Conijn, Perdrijs, Vesaen, Moerhoen, ofte andere vlieghende Wildt, thien Ponden van xl. grooten 'tPondt, boven de verbeurte vande Honden ende Voghelen".

Om de wildstand weer op peil te brengen werd de jacht soms voor enige tijd opgeschort: "Ten eynde de Voesters daer inne geset den voorleden Winter, mogen voeden en populieren voor desen lare, midtsgaders in Langhe-Velder Duyn, beginnende aen Duyn-dam, streckende Oost-waerts tot die Voghel-sanck, ende dit op een Boete van thien Ponden, soo dickmaels yemandt bevonden wordt contrarie van dien te doene".

Dergelijke plakaten werden in de volgende eeuwen hernieuwd of aangepast. Zo werd in 1750 o.a. uitgebreid melding gemaakt van het "Vogelvliegen". Slechts voor "gekwalficeerden" staat de "Jagt met den Vogel" vrij van 1 september tot eind november.

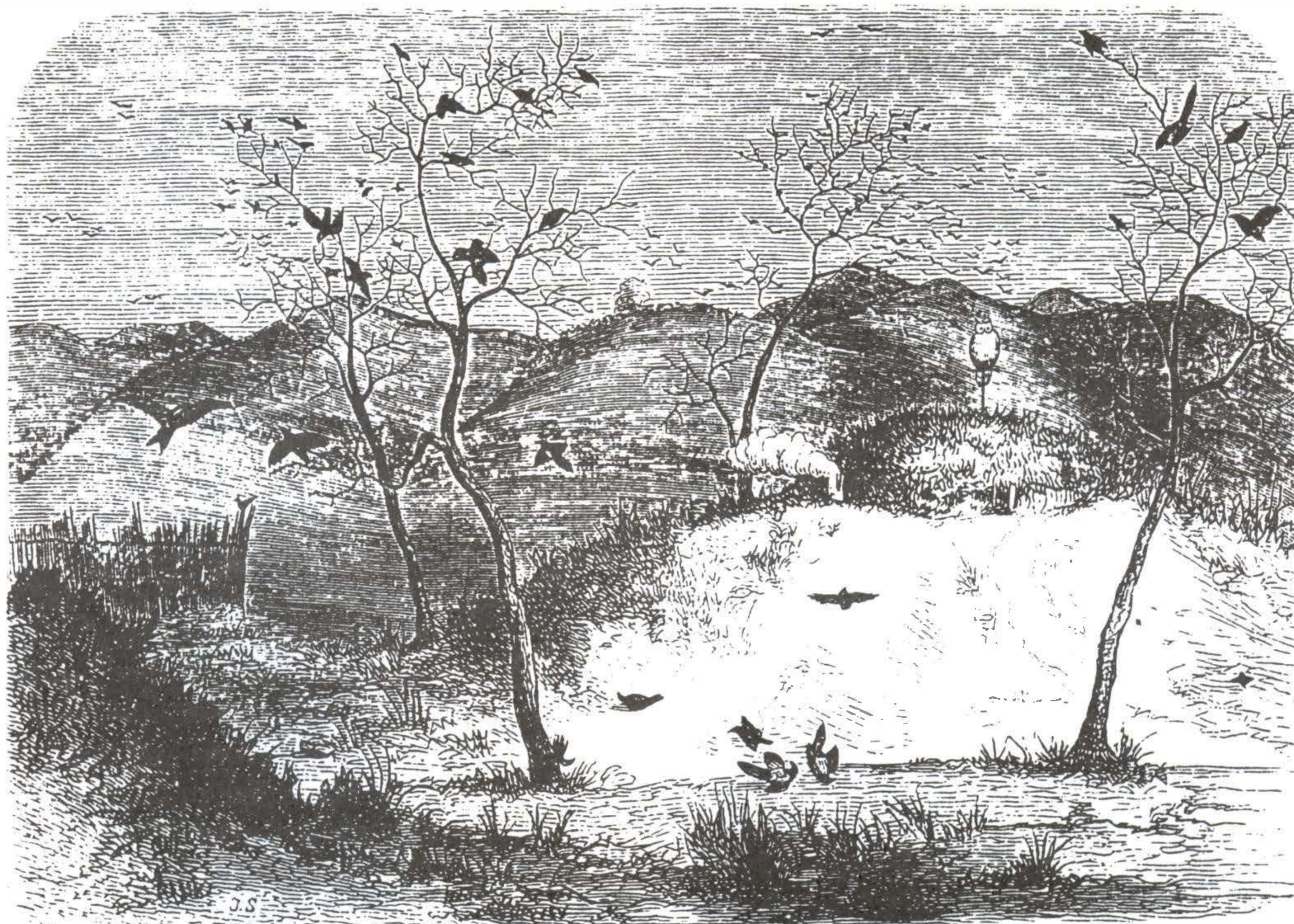
Omtrent de bejaging van roofvogels in onze streek zijn tot aan de 19e eeuw nauwelijks gegevens bekend. Hoewel de bejaging van roofvogels pas in de 19e eeuw in zijn volle omvang losbarstte, werd ongetwijfeld al in de 18e eeuw op roofvogels gejaagd of werden zij op andere wijzen gevangen. Vooral in deze eeuw nam de belangstelling voor het verzamelen van dieren, zowel dode als levende, sterk toe. Vele vooraanstaande burgers rekenden het tot hun plicht zg. Naturaliënkabinetten aan te leggen, welke beantwoordden aan het toenemende behoefte aan natuurhistorische kennis. Uit deze tijd stammen ook de eerste systematische ornithologische werken van o.a. Houttuyn en Nozeman. Ter voorbereiding van hun vogelbeschrijvingen maakten zij menigmaal gebruik van vogels, die ofwel door anderen of door henzelf waren geschoten. Ongetwijfeld zullen hierbij exemplaren geweest zijn, die in onze omgeving zijn verzameld, maar dergelijke gegevens werden nauwelijks opgetekend.

Dit gebeurde daarentegen wel in de 19e eeuw. Het verzamelen van vogels, waaronder uiteraard ook de roofvogels, geschiedde dan meer op last van wetenschappelijke instituten. Zo hanteerde de eerste directeur van het Rijksmuseum voor Natuurlijke Historie te Leiden, Coenraad Jacob Temminck, regelmatig zelf het geweer en wist op deze wijze een unieke collectie vogels te verzamelen.

Deze traditie werd voortgezet door zijn opvolger Hermann Schlegel. In dit verband moet nog worden genoemd Jan Pieter van Wickevoort Crommelin, wiens omvangrijke collectie vogels naderhand in het bezit van het eerder genoemde Rijksmuseum kwam.

Van Schlegel is bekend, dat hij nauwe contacten

derling, - hiertoe moet hem de duisterling, de koning van den macht van dienst zijn; de horenuil, die nog verradelijker dan alle valken, de weerloze, vrolijke schaar vervolgt. Dit geschiedt waarlijk niet met zijn goedvinden; maar is nu eenmaal het lot van alle duisterlingen en huichelaars; het is de gerechtigheid der natuur en van den tijd".



De kraaienhut of jachthut van A.H. Verster met een levende Oehoe in de Noordwijkse duinen omstreeks 1850.

De Oehoe werd na zijn dood opgezet en is thans in het bezit van het Jan Verwey Natuurcentrum .

onderhield met A.H. Verster, die de functie van "houtvester en inspecteur van de jacht en visscherij in Zuid-Holland" uitoefende. In de duinen bij Noordwijk had hij een zg. kraaienhut laten bouwen, waar hij o.a. met behulp van een Oehoe diverse vogels, waaronder ook roofvogels, wist te lokken en vervolgens te schieten. Zo is van hem bekend, dat hij in de door hem gepachte duinen onder Noordwijk alle Grauwe Kiekendieven weg schoot. Verschillende geschoten exemplaren gingen naar het Rijksmuseum te Leiden.

Hoe het jagen in een kraaienhut verheerlijkt werd mag blijken uit de volgende passage uit de Nederlandse uitgave van "Het leven der Vogels" van Dr. A.E. Brehm (1866): "Welligt zoekt men mij te weer spreken, door te beweren, dat jacht bij de kraaienhut eigenlijk geheel alleen bestemd is tot moorden, tot oefening in het schieten. Maar ook bij deze jacht is het doel niet zo onedel; bescherming van weerloze vogels door de uitroeiing van roofgebreed. De jacht bij de kraaienhut behoort tot de aangenaamste bezigheden in het jagersbedrijf; want de jager werkt hier niet voor zichzelf, maar treedt als wreker en beschermer der verdrukten op. En zon-

Verder werden er rond het midden van de 19e eeuw in onze omgeving o.a. verzameld een Steppenkiekendief (23 april 1866 in de duinen te Noordwijk), een Zwarte Wouw (4 juni 1860 te Voorhout), een Rode Wouw bij Noordwijkerhout (juni 1877), een Giervalk in de Noordwijkse duinen (16 oktober 1849), een Zeearend te Noordwijk (6 januari 1860) en een Visarend bij Noordwijk (5 mei 1862). Doordat deze exemplaren thans nog te bezichtigen zijn in het Rijksmuseum te Leiden, zijn hun gegevens bewaard gebleven.

Hoevelen zijn er echter niet geschoten door bijvoorbeeld jachtopzieners, die oprecht meenden hiermee de wildstand te kunnen bevorderen en roofvogels zuiver als schadelijk wild beschouwden. Bedacht moet worden, dat in de Jachtwet van 1857 zelfs nog een premie op het doden van arenden (f 1,-) en van valken, haviken, sperwers, wouwen en buizerden (f 0,30) werd gesteld. Zelfs een belangrijke ornitholoog als Van Wickevoort Crommelin betaalde in het belang van de jacht nog premies uit voor honderden roofvogels. Een duidelijke vermindering van het aantal van deze vogels - de Havik en de Buizerd waren omstreeks 1910 in Ne-

derland bijna als broedvogel verdwenen - is het gevolg geweest. Helaas zijn verreweg de meeste van deze vangsten niet geregistreerd.

Een kentering deed zijn intrede rond 1912, toen de nieuwe Vogelwet in werking trad. Hoewel aan de bestrijding van vogels aanzienlijke beperkingen werden gesteld, bleef de mogelijkheid geopend voor wetenschappelijke doeleinden te verzamelen. Toch ging deze wet voor een aantal ornithologen veel te ver. Er trad een breuk op in de inmiddels opgerichte Nederlandse Ornithologische Vereniging. Fervente verzamelaars en jagers, waaronder de toenmalige voorzitter René Charles Baron Snouckaert van Schauburg, traden uit en richtten de nieuwe "Club van Nederlandse Vogelkundigen" op.



Deze Snouckaert woonde van 1887 tot medio 1896 op de fraaie buitenplaats "Wildlust" te Lisse. Daar verzamelde hij menige vogel voor zijn collectie, waaronder ook roofvogels. Snouckaert kon niet dulden, dat verschillende soorten roofvogels, die hij altijd had vervolgd, door deze nieuwe Vogelwet in bescherming genomen werden. We kunnen ons nu nauwelijks voorstellen, dat iemand als Snouckaert zich enerzijds bijzonder in de ornithologie kon bekwamen, maar anderzijds allerm minst kon accepteren, dat vogels in zijn moestuin of jachtveld ook maar de geringste schade veroorzaakten. Zelfs vogels, die voortdurend op dezelfde toon een "aartsvervelend" geluid uitstootten, waren voor hem

nauwelijks veilig. "Dan grijpt men onwillekeurig naar het geweer om aan die kwelling een eind te maken", zo verklaarde hij in een artikel in een der jaarboeken van de Nederlandse Club van Vogelkundigen.

De Vogelwetten van 1912 en 1937, inclusief latere toevoegingen en bepalingen, hebben de officiële jacht op roofvogels aanzienlijk beperkt en later zelfs geheel uitgesloten. Ook in de Jachtwet zijn roofvogels thans geheel beschermd. Dit wil evenwel niet zeggen, dat de jacht op roofvogels in onze omgeving geheel gestaakt is. Nog steeds worden roofvogels in onze omgeving gevonden, die onder dubieuze omstandigheden aan hun einde gekomen zijn. Vergrijpen en overtredingen laten zich nu eenmaal niet door wettelijke maatregelen en sancties uitbannen. Ook de publieke opinie en de sociale controle spelen hierin een belangrijke rol. Deze laatste twee aspecten spelen gelukkig de laatste tijd een steeds belangrijkere rol.

Literatuur

Albarda H. 1897. *Aves Neerlandicae*, naamlijst van Nederlandsche Vogels. Leeuwarden.

Antonisse J. 1969. *De jacht in Nederland*.

Brehm A.E. 1866. *Het leven der Vogels*. Leiden.

Brouwer G.A. 1954. Historische gegevens over onze vroegere ornithologen en over de avifauna van Nederland. *Ardea* 41: 1-225.

Dam J.H. 1954. *Het jachtbedrijf in Nederland en West-Europa*. Zutphen.

van Heenvliet C.J. 1948. *Jacht-Bedryff*, naar het handschrift (1636) in de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage. Leiden.

Merula P.G.G.P.N. 1605. *Placaten ende Ordonancien op 't stuck van de Wildernissen*. Den Haag.

van Oort E.D. 1908. *Contribution to our knowledge of the avifauna of the Netherlands*. Leiden.

van Oordt G.J. & Verwey J. 1925. *Voorkomen en trek der in Nederland in het wild waargenomen vogelsoorten*. Leiden.

Snouckaert van Schauburg Baron R.C.E.G.J. 1908. *Avifauna Neerlandica*. Leeuwarden.

Swaen A.E.H. 1938. *De valkerij in de Nederlanden*. Zutphen.